

Bize göre

Ahmet Hâşim

Okur Yazar Kitap

© 2016 - Tüm yayın hakları Okur Yazar Derneği'ne aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir; gayri ticari olmak
koşuluyla elektronik veya mekanik yolla
çoğaltılabilir, dağıtılabılır.

© Okur Yazar Derneği - 2016

AHMET HÂŞİM
BİZE GÖRE

Okur Yazar Derneği Yayınları - 2
Edebiyat Kültür Dizisi - 2

Yayın Yönetmeni
Seçil Özay

Sayfa Tasarım
Emre Tansu Ketten

T.C. Kültür Bakanlığı
Sertifika No: 31911

Yayın Tarihi : Aralık 2016
İstanbul

Yayın Adresi:
<http://kitap.okur-yazar.net/e-kitap/bizegore.pdf>

Okur Yazar Kitap

ISBN: 978-605-65662-1-9

Bize göre

Ahmet Hâşim

Okur Yazar Kitap

AHMET HÂŞİM

d. 1884, Bağdat - ö. 4 Haziran 1933, İstanbul.

Babası mülkiye kaymakamlarından Arif Hikmet Bey, annesi Sara Hanım'dır. Babasının Arabistan vilâyetlerindeki memuriyetleri sırasında ilkokul eğitimine devam etti; bu sırada Arapça öğrendi. Annesinin ölümü üzerine 12 yaşında İstanbul'a geldi. 1897'de Galatasaray Sultanîsi'ne kayıt oldu. Sultanî'de sanat ve edebiyata ilgi gösterdi. İlk şiiri 1901'de Mecmua-i Edebiyye'de yayınlandı. Erken dönemlerinde Muallim Naci, Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret ve Cenab Şahabeddin'den etkilendi. Sonra Fransız şiirini ve simbolistleri tanıdı. 1907'de Reji İdaresine memur olarak girdi. Aynı zamanda Mekteb-i Hukuk'a devam etti. I. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale Cephesinde bulundu. 1924'te Paris'e, 1932'de ise hastalığı sebebiyle Frankfurt'a seyahat etti. Değişik yerlerde memurluklarda bulundu; öğretmenlik yaptı. Sanâyi-i Nefise Mektebi'nde (Güzel Sanatlar Akademisi) mitoloji dersleri verdi; Mülkiye Mektebi'nde Fransızca öğretmenliği yaptı. Fecr-i Âtî grubunun yayın organı Servet-i Fünûn dergisinde şiirleri yayımlandı.

Ahmet Hâşim'in eserleri arasında *Piyâle* (şiir- 1908); *Göl Saatleri* (şiir -1911), *Gurebahâne-i Laklakan* (deneme - 1928), *Bize Göre* (deneme - 1928), *Frankfurt Seyahatnamesi* (gezi yazıları - 1933) bulunmaktadır. "Merdiven" şiiri edebiyatta simbolizm akımının en bilnen ve etkili örneklerindedir.

İçindekiler

Başlangıç.....	7
Gazi.....	9
Bir teşhis.....	11
Bahar.....	12
Kürk.....	13
Süleyman Nazif'in mezarı.....	14
Hemen her sabah.....	15
Mecmualar.....	17
At.....	18
Erkekleşme.....	19
Şehir harici.....	20
Münekkit.....	21
Sinema.....	23
Çingene.....	25
Dinlenme ve eğlence günü.....	26
Bulutlar karşısında bir muhavere.....	27
Kelimelerin hayatı.....	28
Dostum.....	29
Dilenci.....	31
Basit bir mes'ele.....	33
Kargalar.....	34
Yeni İstanbul.....	36
Kutup faciası.....	37
Üslûp hakkında bir mülâhaza.....	38

Üstat.....	39
Eslemek	40
Deniz kenarında	42
Leylek	43
Müthiş bir böcek.....	44
Gece gezintisi.....	45
Baş parmak	46
Mükeyyifat.....	48
Ay	50
Kış	52
Garden Bar'da konuşan iki adam	54
Bir faziletin kıymeti	55
Şairleri okurken	57
Bir fikir ve bir münakaşa.....	59
Kırk derece.....	61
Ahmet Hikmet	63
Yaz kokusu.....	65
Cazibe.....	67

BAŞLANGIÇ

Bir nevi ölümden sonra dirilme sırrına mazhar olan “İkdam”ın san’at ve edebiyat sütunlarına bakmak vazifesini üzerime almış olmaktan utanıyorum. Bu utanç, edebiyatı yüz kızartıcı bir meşgale telâkki ettiğimden ileri gelmiyor. Zira bilirim ki, İngiliz milleti, Hint mülkünden ziyade Shakespeare ile mağrurdur; bilirim ki İran, zâlim bir güneşin yaktığı kısır topraklar üzerinde mevcut olmaktan ziyade, Hâfız-ı Şirazî’nin nazmında, Behzad’ın resimlerinde ve seccadelerinin renkli bahçelerinde yaşıyor; bilirim ki İspanya, ne Alphonse’un, ne de Primo de Rivera’nındır? Fakat kızıl karanfilli Karmen’in vatanı, ancak El Greco ve Cervantes’indir. Hayır, edebiyattan değil, karşısında şimdiden aczini duyduğum okuyucudan utanıyorum.

Gazetecilik, ticaret mahiyetini aldıktan sonra, kendisine “müşteri” ismi verilmesi daha doğru olan okuyucunun hoşuna gitmek gayretiyle gazeteler, yavaş yavaş sütunlarından “fikir”in bütün şekillerini süpürüp attılar. Hareket etmeyen güzel bir vücudu nasıl her taraftan yağ tabakaları kaplarsa, gazeteler de bir taraftan yiyecek ve içecek ilânları, diğer taraftan metni kovan resimlerin istilâsı altında kaldı. Dünya basınına göz atılınca hükmedilir ki, mide ve barsak, dimağdan çok daha şerefli birer uzuv derecesine yükselmiştir. Hattâ iri göbekli insanların etrafımızda çoğaldığına bakılırsa, birçoklarının şimdi, dimağlarını kemik mahfazasından çıkarıp karınlarında taşdıklarına hükmetmek lâzım geliyor. Dimağ,

haysiyetinden bu kadar kaybettikten sonra, hayatî faaliyette insanın filden, karıncadan, leylek veya zürafadan hiç bir farkı kalmıyor.

Rabbim! Her zevki tatmin edecek ve ismi yine "san'at ve edebiyat" olacak olan felsefe taşıını nasıl bulmalı?!

GAZİ

Yeni harflere dair ilk defa fikir teatisi için Dolmabahçe Sarayı'na davet edilenler içinde Gazi'yi bizzat görmeğe gidenlerden biri de bendim.

Heyecanım çoktu.

Fotoğraf adesesine zerre kadar itimadım yoktur. Bundan dolayı, fotoğraf âletinin keşfiyle "portre" ressamının vazifesine nihayet bulmuş gözüyle bakanlara hak vermek bence müşküldür. Şekil ve madde, ışığın akislerine göre her an değişir. Bu itibarla hiç bir çehrenin, vasıfları belirli, bir tek görünüşü yoktur. Fırça san'atkârı, resmedeceği çehre üzerinde, uzun müddet hayatın iniş ve çıkışını gözlemek ve onu birçok değişikliklerinde tespit etmek suretiyle, nihayet gerçek hüviyetin gizli hatlarını sezmeğe ve görmeğe muvaffak olur. Fotoğraf, bu zihnî tahlil ve terkip kudretine sahip değildir. Onun için, hassas cam üzerinde beliren şekle bir vesika kıymeti izafe edilemez.

Gördüğüm fotoğraflara göre biraz şişman, biraz yorgun, biraz hatları kalınlaşmış bir vücutla karşılaşacağımı zannederken, kapıdan bir ışık dalgası halinde giren teksif edilmiş bir kuvvet ve hayat tecellisi ile birden gözlerim kamaştı: Göz bebekleri en garip ve esrarengiz madenlerden yapılmış bir çift gözün, mavi, sarı, yeşil ışıklarla aydınlandığı asabî bir çehre... Yüzde, alında, ellerde bir sıhhat ve bahar rengi... Muntazam taranmış, noksansız, sarı, genç saçlar... Bütün zenberekleri çelikten, ince, yumuşak, toplu, gerilmiş, genç ve taze bir uzviyet.

Altı yüz senelik bir devri bir anda ihtiyarlatan adamın çehresi, eski ilâhlarınki gibi, iğrenç yaşın hiç bir izini taşımıyor. Alevden coşkun bir nehir halinde, köhne tarihin bütün enkazını süpüren ve yeni bir âlemin meydana gelmesine yol açan fikirler kaynağı başı, bir yanardağ zirvesi gibi, taşıdığı ateşe kayıtsız, mavi gök altında, sessiz ve gülümseyerek duruyor!

Kendi yarattığı şimşekli bulutlardan, fırtınalardan ve etrafına döktüğü feyizli çağlayanlardan yegâne müteessir olmayan, meğer onun genç başı imiş!

O günün benim için en büyük nimeti, o efsanevî başı yakından görmem olmuştur.

BİR TEŞHİS

Beş altı seneden beri edebiyatımızın gösterdiği çıplaklık manzarası bütün fikir adamlarını düşündürse yeri var. Okuyup yazmanın halk arasında yayılması ve bundan dolayı okuyucu sayısının çoğalması nisbetinde yazı hünerine ârız olan bu soysuzlaşmanın anlaşılmasız sebepleri hakkında hayli şeyler söylendi. Felce uğrayan maalesef yalnız edebiyatımız değildir. Bu bitkinlik rengi, gizli bir hastalığın sarılığı gibi, ruh ve hayâlin bütün bahçelerinde yayılmakta ve bütün yaprakları, yer yer soldurup kurutmaktadır. Geçen gün Türk Ocağı'nın bayramında bütün iyi niyetlere rağmen, yaşlı ve yorgun iki san'atkârın ney ve sazından daha genç ve daha zinde bir şey dinlenilemediğine bakılırsa, musikîde de artık san'atkâr neslinin tükenmiş olduğuna hükmetmek lâzım geliyor.

Gerçi iyimserliği saflık derecesine vardırın bazı kalem sahipleri, hâlâ kısır çalı fidanları üzerinde taze güller görmekte ısrar etmektedir. Safdilliğin bu derecesi hakkında fikir beyan etmek, ancak tıbbın salâhiyetine girer.

Bahsi dağıtmadan edebiyata dönelim! On, on beş seneden beri aynı nağmeyi geveleyip durduğumuzun açık alâmetlerinden biri, okuyucunun yeni eserlere karşı gösterdiği hayretsizlik ve alışkanlıktır. Bu alışkanlık, ancak âdet şekline gelmiş bir hassasiyetin uysallığı değil midir?

Aksülâmeller, hiddetler, kinler ve gayzların durduğu bir fikir âlemi içinde, artık yeni hiç bir eserin ortaya çıkmadığında zerre kadar şüphemiz olmamalıdır.

BAHAR

Mart başlayalı kırkını geçmiş nice tanıdıklarım hastalandı. Bazılarının bronşiti, bazılarının romatizması azmış. Baharın hastalıkları saymakla tükenmez ki... Mart güneşi, uzviyette çöreklenip yatan bütün yılanları uyandırıyor; toprağın yeniden gençliğe kavuştuğu bu mevsimde, hava kuş cıvıltılarıyla beraber insan iniltileri ve hırıltılarıyla dolu. Dün-neş'eli bir kır köşesinde baharın bu iki zıt levhasını yanyana gördüm: Bir tarafta genç hayvanlar oynuyor, kuşlar uçuşuyor, taze dudaklar ağaç kütüklerinin siperinde, sonu gelmez buselerle öpüşüyor; diğer tarafta ise yaşlı hastalar, yorgun iskeletlerinin soğumuş kemiklerini güneşte ısıtmakla meşgul. Bahar bir muhasip gibi, hayata yeni kavuşturduğu yaratıkların sayısını yaşayanların yekûnundan durmadan çıkarmakta...

Ne yazık ki vücudun çökmesi zekânın olgunluk zamanına tesadüf eder. Mânâsız çocukluk, tatsız gençlik, olgunluk çağına hazırlanmaktan başka nedir? Zekâ -nar, ayva ve portakal gibi-geç renk ve koku kazanan bir sonbahar mahsulüdür. En az kırk sene güneşte pişmeden bu asil meyve ballanmıyor. Dünyayı idare eden, ilim, fen, san'at ve edebiyat cereyanlarını idare eden, şakakları beyazlanmış kafalardır. Genç allâme ve genç dâhi bir mucizedir ki bazı yerlerde vücut buluyor.

Ne olacağı meçhul yeni doğmuşlara yer açmak için ölümün her sene, bilhassa baharda, kır saçlara attığı tırpan, kim bilir, tabiata karşı insan zaferini ne kadar geciktirmektedir!

KÜRK

Nereden geldiği ve nasıl başladığı meçhul bir kürk modası, İstanbul'un hemen bütün kadın tabakalarına yayıldı.

Bu moda, dedelerimizin ve ninelerimizin bildiğimiz kürkünü çevirip sırta geçirmek ve kurt veya goril gibi, iri cüsseli bir hayvana benzemek tuhafılığından ibarettir.

Bu moda, o kadar yayılmış ki şimdi kastor mantosu olmayan hanımın, hiç olmazsa kedi veya fare derisinden bir kürkü olması gerekiyor.

Tırnaklarını uzatıp sivrilten ve vücudunu baştan başa tüylü göstermek isteyen kadın, belli ki insandan başka bir hayvana benzemek için uğraşılıyor. Kadınlarda bu insan şeklinden uzaklaşma meylinin sebepleri ne olsa gerek?

SÜLEYMAN NAZİF'İN MEZARI

Süleyman Nazif'in geçen sene öldüğünden tabîi hiç birimizin şüphesi yok. Fakat bu hayret verici insanın artık yaşamadığı fikrine alışmak da ne müşkül! Hâlâ, bize bir oyun yapmak için bir tarafta gizlendiğini ve nerde ise bir kapı arkasından sesinin gürleyeceğini zannediyorum. Ebedî kudretlerle aynı cinsten olan bu adamın ölmesi, rüzgârın ebediyen durması gibi insana gayrı tabîi görünüyor.

Fakat onu tanımış olanların bu dakikada vehmi ve hayâlî ne olursa olsun, Süleyman Nazif artık yaşayanların dünyasından uzak, yeraltı âleminin sâkinleri arasında bulunuyor. Koca bir değirmeni harekete getirmeğe kâfi bir kudreti, bazen bir tek cümlenin zenbereklerine sıkıştırmağı bilen o kasırgalar kardeşi, ihtimal şimdi topraklar altında ya bir zelzele şekline girmiş veyahut, yarın yıldırımlarla güreşecek koca bir çınar halinde fıskırmağa hazırlanıyor.

Süleyman Nazif'in mezarı hâlâ yapılmamış. Bunu, mezar yapmak için bir heyetin yeni teşekkül ettiği haberinden öğreniyoruz. Elli altmış kuruş ufak para miras bırakmış olan bu Türk edibinin mezarını bundan sonra da yapmasak pekâlâ olur. Bu gibi aç ölenlerin çürümüş kemiklerine mermerden bir köşk yapmaya kalkışmaktan ne çıkar? Sadakayla dikeceğimiz iki taş, o tunç lisanın, kendi sahibine yaptığı tannân mezardan daha güzel ve daha sağlam mı olacak?

HEMEN HER SABAH

Hemen her sabah gazeteyi açınca okuduğumuz klişe havadislerden biri: «Filan mahallede filanın kızı, şu yaşta filan hanım, sevdiği gençle, şu veya bu sebepten dolayı evlenemediği için eline geçirdiği bir şişe tentürdiyotu içmiş veyahut kendini civar bir bostanın kuyusuna atmış, zamanında yetiştirilemediği için...”

Aşkın zedelediği bin türlü talihsizler içinde en ziyade bu hiç giden kurbanlara acımalı. Zira bu zavallılar bilmiyorlar ki birbirleriyle evlenmemesi lâzım gelenler varsa onlar da yalnız sevenlerdir.

Üstadım Gourmont'un dediği gibi aşk ile izdivacı karıştırmamalı. Aşk yabanî bir hayvandır. Kanunlar haricinde, isyan ve ihtilâl dağlarında yaşar. Ancak gece, karanlıklar basınca, gizli yollardan şehre girer ve bahçelerin tarhını, ağaçlı caddelerin kanepelerini alt üst eder. İbadethanelerde her gün tel'in edilen aşktır. Hükûmetler, polis ve jandarmayı ona karşı silahlandırır. Halbuki izdivaç, bir şehir müessesesi, bir emniyet tertibatıdır. At canbazhanelerinde musiki çalan ve fokstrot oynayan, dışı sökülmiş, tırnakları eğelenmiş, zararsız arslan, orman canavarına nazaran ne ise aşka kıyasen de izdivaç odur.

Aşk muvakkat, izdivaç ise daimîdir. İzdivacı aşkın devamı zannetmiş nice safdil çiftler, üç ay geçmeden dudaklarda ateşin söndüğünü görmüşler ve bir akşam, kendilerini karşı karşıya esner bulmaktan hayret etmişlerdir. Aşk değişmeyince ölür.

En eski edebiyattan en yenisine kadar, her dilde, şiirin mevzuu zevce değil, maşukadır, hayaller ve istiareler hep sevgilinin

süzgün gözleri ve karanlık kirpikleri etrafında pervaneler gibi uçuşur. Kahramanı zevce ve mevzuu izdivaç olan hikâyeden daha tatsız ne olabilir?

MECMUALAR

Gazete idarehanesinde biriken edebî mecmuaların yapraklarını karıştırıyorum. Bunlar içinde sâl-dideleri, gençleri ve henüz yeni intişara başlamış olanları var. Fakat kapları çevrilerek münderecatlarına göz atılınca, derhal aralarındaki yaş farkları siliniyor ve hepsi de insana, yeknesak bir buruşuk çehreyle bakıyor: Aynı şeyleri aynı tarzda söylemek için bu kadar nesillerin biri biri arkasından gelmesine ne lüzum vardı?

Bu mecmuaların sahifelerini açan kari sanki yanlışlıkla viranede bir bodrumun kapısını aralamış gibidir: Burun, keskin bir taaffün kokusuyla kırıyıyor ve kulak, güya yer altında bir ölüyü gömmek ve ağlamak için toplanmış garip bir cemaatin iniltisi haşyetiyle dikiliyor. Bu keskin koku hangi leşten geliyor? Şiirden! Bu baykuş feryadını duyuranlar kim? Şâirler! Her devrin şâirleri!

Bilmem bu muammayı nasıl halletmeli? Bizde manzum sözle konuşanlar içinde hiç bir genç ve sıhhatli insan yok mudur? Bunların hepsi de yaşlı, hasta, verem, sıracalı, kambur, kör ve total mıdır ki, sesleri yalnız inleme perdesinden yükseliyor. Sevgilileri onları kovuyor, nişanlıları bırakıyor ve su, gece ve mehtap kendilerini durmadan ölüme çağırıyor?

Şiir bu tarzda bir inilti olmakta devam ettikçe şâir kelimesi, müthiş bir hastalığın ismi gibi, sıhhatli insanları elbette korku ve iğrenme ile titretecektir.

AT

Baharda Şu atlara ne oluyor? Bazı böceklerin ve kertenkelelerin, aşk mevsiminde, uzviyetleri zehirle dolduğunu biliyoruz. Acaba bahar atların da mı kanını zehirliyor? Senenin on bir ayı yumuşak baŐlı ve uysal olan at, bahar ayırından ağzına bir tutam ot alınca hassas, ürkek ve tehlikeli bir hayvana dönüyor. En uzak ufukların arkasından gelen en hafif bir kısrak kokusunu duyar duymaz, bahar güneŐinde renkli tüyleri pırl pırl yanan güzel başın burun delikleri korkunç bir iŐtiha ile açılıyor, kulaklar huniler gibi dikiliyor ve genç kiŐnemeler, baharı bir fırtınanın gök gürültüleri gibi, yeşil ovalarda uzun uzun akisler yapıyor. AŞk mevsimi müddetince, hemen bütün dört bacaklılar gibi bu zavallı asil hayvanın bir dakika rahatı yoktur.

Őkretmeli ki insan, böyle belirli bir aşk mevsimine tâbi değil! Öyle olmasaydı, baharın kokuları havalara dağılır dağılmaz kuduracak insanın diŐ ve tırnaklarıyla yıkacağı medeniyete, her sene bahardan sonra yeniden baŐlaması lâzım gelecekti.

ERKEKLEŞME

İntiharlar tekrar çoğaldı. İhtiyarları açlık, gençleri aşk ölüme sevk ediyor. Gençler içinde kendini öldürenlerin büyük çoğunluğunu erkekler teşkil ediyor.

Şu halde: Erkeği, seve seve, ölüme yollayacak derecede cinsî bir üstünlük ve kudrete sahip olan kadının erkeğe, yani kendi esirine, eşit olmak ve benzemek için dişini tırnağına takarak yaptığı gayretlerin sebebi delilikten başka ne olabilir?

Altın gözlerin tılsımını ve mercan dudakların ateşini bir kâğıt çantasına, bir mürekkepli kaleme ve bir muşambalı pardösüye değişen modern kadınla beş on dakika, biraz yakından konuşmak, erkekleşme merakının kendisine ne pahalıya oturduğunu anlamağa kâfidir: İş kadını –erken yazıhanesine gitmeğe ve geç evine dönmeğe mecbur olduğu için, yıkanmağa ve temizlenmeğe hiç vakti olmayan kirli iş adamı gibi –acı acı ter, kepek, yağ ve toprak kokuyor. Lavanta ve pudra, deriden ve saçtan dağılan o karışık kokuyu daha iğrenç yapmaktan başka bir şeye yaramıyor.

Binlerce asırlık erkek medeniyetini anlamak ve benimsemek için işe pek geç koyulan kadın, şimdi müthiş bir hızla çalışmağa mahkûmdur. Er geç, zihin yorgunluğu, dünya yüzünü, saç vaktinden evvel dökülmüş, cascavlak fikir kadını başları ile de dolduracaktır.

İşte o gün fecî intiharın, dünya yüzünden tamamen kalkacağı gündür.

ŞEHİR HARİCİ

Üç dört seneden beri uzak çiftliğinde, arılar, inekler, keçiler ve tavuklardan müteşekkil dost bir hayvan çemberi ortasında yaşayan akıllı bir dostumu ziyarete gittim.

Şehirden tamamen uzaklaşan bu dostu, ilk bakışta, tanımak müşkül oldu: Saçları vahşî bir gelişme ile başını sarmış, rengi bakır kırmızılığı almış, dişleri uzamış, lehçesinde çetin sesler belirmişti. Alnında ne hüzünden, ne neş'eden eser kalmamıştı. Tabiat, dostumu kendine benzetmiş ve onu bir kaya parçasına döndürmüştü.

Tabiatın insana yapacağı en büyük iyilik, şüphe yok ki vücudu böyle haşın bir zırh ve içindeki ruhu da böyle bir çelik külçesi haline getirmektir. Şehirlerin sarı derisini kırların kızıl derisine değişmedikçe, güneşin ve toprağın kardeşi olmak kabil mi?

Derler ki: Aynı ağaçların, aynı tepelerin ve aynı göklerin sonsuz bir tekrarından başka bir şey olmayan kır âleminin saadetleri, sırf şâirane bir icat eseridir. Gerçekten, yaşamak hünerindeki aczi yüzünden, şehirde mes'ut olamayan şâir, Oktruva sınırı dışında bir cennet var olabileceğini zannetmiş ve başkalarını da buna inandırmak için, asırlardan beri manzum sözün telkin kudretinden yardım dilemiştir. Bu itibarla şâirin kır, olsa olsa kolay süt, ekmek, peynir ve bal temin eden bir çiftlik olabilir.

Fakat kır, hakikî kır, sert toprakla sert insanın boğuştuğu bir âlemdir.

MÜNEKKİT

Bir mühendisi, bir şâiri, bir doktoru, hattâ ismini bile ömrünüzde işitmediğiniz herhangi bir mesleğe mensup birini, hiç anlamadığınız bir işinden dolayı beğenir gibi olunuz. Derhal bütün faziletler sizindir: Hayırseversiniz, zekisiniz, sevimlisiniz, terbiyelisiniz; ilminize, irfanınıza hiç diyecek yok! Ağzınızdan düşürüverdiğiniz küçük ve müraâ bir övmeğe karşılık sırtınıza geçirilen tantanalı altın hil'ati bir an içinde kaybetmemek ve yağmur altında bir çıplak gülünçlüğüne düşmemek istiyorsanız, sakın sözünüze en ufak bir ihtiyat kaydının gölgesini düşürmeyiniz.

İşte rahat yaşamanın düsturu!

Halbuki her fikir otlağından, total ve yaralı bir hayvan gibi, sopa ile, taşla, tekme ile uzaklaştırılan münekkit, hakikatte, insan zekâsının en tesirli hizmetkârlarından biridir. Gelecek şafaklara doğru yürüyen kafilenin tâ önünde, ümidin bayraklarını dalgalandıran onun koludur.

Büyük üstadım Gourmont şunu der: Bütün canlı yaratıklara nazaran insanın üstünlüğünü yapan, istidatlarının çeşitliliğidir. En zeki hayvan bir tek şey yapar. Fakat onu mükemmel yapar: At, arka ayaklarıyla, Dempsey ve Carpentier'nin yumruklarından daha mükemmel çifteler atar; arı, kimyahane fırınlarına ve dolaşık inbiklere hiç muhtaç olmaksızın bir Berthelot dehasıyla balını süzer, örümcek en usta bir dokumacı gibi havaî tuzağının görülmez tellerini örer. Fakat o kadar!

Halbuki bin bir sahaya dağılmış çalışan insan faaliyetinin eserleri, ister istemez eksik ve geçicidir. Hayvan, gayesine varmış duruyor, insan gayesini hâla aramakla meşguldür.

Herhangi bir sahada insanı artık daha ileriye gitmekten vazgeçmiş görenler, bilmeyerek, onu hayvan seviyesine indirmek isteyenlerdir.

Münekkit ise her beşerî marifetin hâla geliştirilmeğe muhtaç olduğunu bağırmakla, her sabah, insana hayvan olmadığını hatırlatıyor.

SİNEMA

Boş vaktim oldukça sinemaya giderim. Yumuşak bir karanlığa gömülmüş, makinenin hışırtısını dinleyerek, vücudumun değil, ruhumun bir çetin yol üzerinde mola verdiğini hissederim. Karanlık, ölümün bir parçasıdır, onun için dinlendiricidir. Büyük dinlenme, bir karanlık denizine dalıp bir daha ışığa kavuşmaktan başka nedir?

Sinemanın diğer bir fazileti de olgun yaşın, kafatası içinde, bir deste devedikeni gibi sert duran acıtcı mantığı yerine, çocuk safdilliğini ve kolayca aldanış kabiliyetini koymasındır. Rüya âlemi üzerine açılmış sihirli bir pencereyi andıran beyaz perdede koşuşan, döğüşen, düşen, kalkan şu ahmak şahısların tatsız tuhafliklarından veyahut kovboy süvariliklerinden veya harikulâde hırsızlık vak'alarından, başka türlü tat almak kabil olur muydu? İnsan saflığıyla beslenen sinema edebiyatı, henüz kıymetsiz yazarın işidir. Resmi beyaz-perde üzerinde kımıldayan şu rimel ile kirpiğinin her teli bir ok gibi dikilmiş güzel kadının gözünden, damla damla akan sahte gözyaşları, zevkini ve akliselimini şapka ve bastonuyla birlikte vestiyere bırakmayan adamı, teessürden değil, ancak can sıkıntısından ağlatabilir.

Sinema, böyle yormayan masum bir göz eğlencesi kaldıkça, yorgun başın munis bir sığınağıdır. Her zevkini kaybetmiş ruhu, çocukluk tazeliğine kavuşturan bu karanlıkta, basit musikî, tatlı bir ninni vazifesini görür. Ben, en güzel ve en dinlendirici uyularımı

sinemanın, ipek yastıklar gibi başın arkasına yığılan yumuşak karanlığına borçluyum.

ÇİNGENE

Dün bahar bayramı idi, yani bayramların en tabîisi! Papatya, gelincik ve bülbül âlemi içinde, hayattan bir günün acılarını unutmak için, bütün şehir halkının, şen bir kabile halinde döküldükleri yeşil istikametleri takip ederek Kâğıthane Deresi'ne indim. Bu hüznü ve karanlık vâdide baharı görmek hayâliyle, tozlu ve dolaşık yollar üzerinde saatlerce taban tepmiş ve ter dökmüş olanların– her sene olduğu gibi – bu sene de kendi saflıklarına acı acı gülümsediklerinden şüphe etmiyorum.

Benim Kâğıthane'de aramağa gittiğim ne kuş, ne de çiçek idi; sırf çingene görmek ve zurna dinlemek iştiahiyle, şu sonu gelmez bir akşam alacalığının kederiyle boğulmuş olan iki dağ arasına gittim. Çingene, insanın tabiata en yakın kalan güzel bir cinsidir. Zannedilir ki bu tunç yüzlü ve fağfur dişli kır sâkinleri, insan şekline girmiş birtakım neş'eli yeşil ağaçlardır. Çingene, bizzat bahardır. Çocukluğumda gördüğüm baharlardan bugün hatırimda kalan hayâl, yeşil, kırmızı, sarı şalvarlar giymiş, şarkı söyleyen ve el çırpan bir alay genç kız içinde, tahta zurnasını çalıp, bu musikînin vahşî kahkahaları andıran yeknesak akisleriyle yeşil vâdileri uzun uzun inleyen genç bir çingenedir.

Heyhat! Dün Kâğıthane Deresi'nde aksisadaya hâkim yalnız bozuk fonograf sesleri idi.

DİNLENME VE EĞLENME GÜNÜ

Cuma gününe eğlence ve rahat günü denilmesine gülmeli! Bütün yiyeceği ve içeceği dolaplarda kilitlenmiş; odalardaki kanape ve koltukları kaldırılmış bir evde yiyip içmek, gülüp oynamak mümkünse, şu cuma gününün bir veba rüzgârıyla süpürülmüş gibi boşalan sokaklarında eğlenmek de ihtimal kabil olur.

Bu cuma günü, sabahleyin evimde düşündüm: Güneşin batacağı ve beni cumadan kurtaracağı saate kadar geçireceğim zaman, gözüme, ayaklarımla çıkacağım sarp bir dağ tepesi gibi göründü. Moda sahillerini düşündüm: Sarı saçlı İngiliz sütninelerinin el arabalarında dolaştırdığı pembe çocukları seyretmekle geçirilecek bir günün zevki, bana, hiç de kâfi derecede câzip görünmedi. Bir dost evinde dedikodu, kahvelerin birinde bir fincanla karşı karşıya düşünme veya Kızıltoprak kırlarında otlayan başıboş öküzlere refakat şıkları arasında bir karar veremeyerek, nihayet İstanbul'a inmek için iskeleye koştum.

Yeni yanaşan vapurdan neş'eli bir halk boşalıyordu. Köylüyü kaçırın zevklere kavuşmak üzere acele eden bu safdillere içimden acıdım.

Vapur köyden ayrıldı. Köprüye çıktık. Demir parmaklıklara dayanmış, sulara dalgın bakan hüznü bir halk, cumasını İstanbul'da geçirmeğe gelen bu diğer zavallılara sanki gizli gizli bakıp merhametle baş sallıyordu.

Cuma günü! Ölüm günü! Zevkin nerede?

BULUTLAR KARŞISINDA BİR MUHAVERE

“Kuraklık Münasebetiyle”

Fen, yağmuru lâzım olduğu zaman yağdırmak imkânını bulmadıkça veyahut suyun yerini tutacak bir madde keşfetmedikçe, dünyanın mutlak hâkimleri, şu kızıl ufuklar üzerinde sıra sıra yürüyen ve gürleyen siyah bulutlar kalacak! Hind’in eski din kitabı olan Veda’larda bulutların sembolik ismi ineklerdir. Kimyanın sonsuz gelişmesine rağmen dünya hâlâ gıdasını, şu semavî memelerden akan sütte arıyor. Fen, bulutların keyif ve hevesine hükmedebilmekten şimdilik hayli uzaktır. İnsan sefaletine karşı bulutları merhamete getirmek için elimizde yağmur duasından başka hiç bir çare yok!

Bulutlar bize küsünce nehirler kurur, tarlalar ölür. Bahçeler solar, toprak mahsullerini keser; şahısların kesesi ve neticede devletlerin hazinesi boşalır; ticaret durur, san’at durur. Bu geniş dram çerçevesi ortasında, insanın korkunç kaderini bir an tasavvur etmek bile muhayyileyi yakmağa kâfidir. Denilebilir ki alışılmıştan biraz daha fazla sürecek bir kuraklık, milyonlarca insan neslinin asırlardan beri zahmetle biriktirdiği zekâ sermayesini tüketmeğe ve bizi bu derece şımartan bir medeniyeti iflâs ettirmeğe kâfidir. Hâsılı, hayatın sonsuz çarklarını döndüren bulutlardır!

Desene: Şu çarkları su ile dönen dünya, eski zaman işi bir değirmenden hâlâ farklı değil!

KELİMELERİN HAYATI

Hiç bir şey lisan kadar bir ağaca benzer değildir. Lisanlar –tıpkı ağaçlar gibi– mevsim mevsim rengini kaybeden ölü yapraklarını dökerler ve tazelerini açarlar. Lisanın yaprakları kelimelerdir.

Edebî bir metni okuyorken, daha düne kadar canlı bir mânası olan “melek” kelimesinin, bugün tamamen hayatiyeti tükenmiş, renksiz ve şekilsiz bir lâfız haline geldiğini hissettim. Bu kelime şimdi Türkçe’de soğuk bir naaştan başka bir şey değildir.

Melek nedir?

Edebiyattaki mânasına göre, melek bir kadındır ki gözleri mavi, saçları sarı ve beyaz entarisinin etekleri uzundur. Hıristiyan san’atında melek, lepiska saçları topuklarına kadar uzanan, büyük güvercin kanatlı, mahçup bir genç kız şekline benzetilir ve daima elinde sur cinsinden uzun bir musikî âleti olduğu halde, gökte beyaz bulut yığınlarının kenarından tebessüm ettirilir.

Bu verem çehreli mâveraî güzelin örneği, kadın kıyafetinin son inkılâbına kadar devam edebilmişti. Fakat kadın saçları, berber makasiyle kısalıp, eteklerin yarısı da terzi nefesiyle uçarak dizleri çıplak bıraktığı günden sonra, melek, birden geçmişin silik şekilleri arasına düşmüştür.

Şeytanî bir alevin temasiyle, taraf taraf ateş kırmızılığına boyanan çağdaş kadın çehresi yanında, uzun sarı saçlı ve mavi gözlü “melek”, şimdi aptal bir halayık çehresinden daha fazla cazip değil.

DOSTUM

Dostum, alelâde bir insandır, onun için tarifi gayet müşküldür. Vücudunun kusurlarını elbise ile gizlemek hünerinden habersizdir, yani şık değildir. Ahlâk kaideleriyle de ruhunun çirkinliklerini saklamayı bilmez, yani iki yüzlü değildir.

Dün onunla caddede karşılaştık. İşinden yeni çıkıyordu. His-sediyordum ki zihninde fikirler, sonbaharın hasta sinekleri gibi zahmetle kımıldanıyordu. Kendisine bir yerde oturup dinlenmeyi teklif ettim. Alıştığımız bir köşede, iki siyah bira kadehi karşısında, sâkin sâkin, konuşmaya koyulduk. Köpüklü serin içki boğazından geçtikçe, bir dakika evvel, zihninde sürüklenmekten bile âciz sineklerin yavaş yavaş kanat oynatmağa başladıklarını gözümle görüyor gibi idim. Alkol miktarı yorgun uzviyetinde çoğaldıkça, zekâsı âdeta muntazam bir faaliyetin merkezi olmağa başlıyordu.

Fakat biranın zayıf tesirini kâfi bulmayan dostum, birden, şeytanî bir ilhama uyarak, kendisine karışık bir amerikan içkisi getirtti. Fazla bekletmeden bira ve kokteyl dimağında müthiş bir patlama ile karşılaştılar ve ölgün sinekleri kudurmuş arılara döndürdüler. Şimdi dostum, karşımda, tepeden tırnağa kadar vızıltılı, coşkun bir kovan olmuştu. Evvelâ bize hizmet eden adama şiddetle hakaret etti, beni sebepsiz tersledi ve biraz evvel masamıza misafir gelen bir arkadaşla hiçten münakaşaya girişerek fikrini, hiddet ve şiddetin en son perdelerinden çıkan korkunç bir sesle müdafaa etti.

Hesabımızı gördük. Onu açık havaya çıkardım. Bir bahar akşamının tatlı serinliği kıpkızıl çehreye vurdukça sesin haşinliği düştü. Hiddeti, yavaş yavaş derin bir sükûna döndü.

Bana söyleyiniz: Boğazından geçen içkilerin cinsine, ışığa ve havaya göre, her an ruhu muhtelif karışımların sahnesi olan dostumun, bir kimyahane çanağından farkı var mıydı? Dostumun insan olarak irade kudretine ne kıymet verirsiniz?

DİLENCİ

Yolumun üzerinde her sabah tesadüf ettiğim bir dilenci var. Bu zeki çehreli adam, yoklama defteri imzalamaya mahkûm bir kalem efendisi intizamiyle, her gün, tam saat altı kırk geç köşesine gelir ve tam saat ona kadar da bir tek söz söylemezsin, sırf gözlerinin derin elemi ve edasının sessiz ifadesiyle gelip geçenlerin merhametini avlar. Merhametlerin, birer şaşkın güvercin telâşiyle, bu, mahir avcının kurduğu tuzağa düşmek için nasıl kanat çırtıklarını görmek, benim her sabahki eğlencemdir.

Sabır, tahammül, intizam gibi seciye faziletlerinin en müşkül-leriyle donanmış ve aynı zamanda, ustalıklı bir sükûtun boş bir telâkate tercih edildiğini bilecek kadar zevk ve idrâk sahibi olan bu adamın, daha çetin sahalarda, daha kârlı avlar arkasında koşması mümkün iken, bir dilenci kisvesi altında gelip geçenlere el uzatmağa razı oluşunu büsbütün budalaca bir hareket addetmedim.

Bu adam haklı idi:

Hayatın, zevk kaynağı olarak, kuvveti ve insanın yaşamak hususundaki kudreti nispetinde, fakirin hali yamandır. İşte bunun içindir ki New York veya Londra gecelerinde, kuru bir kemik parçasını, aklıktan gözü dönmüş köpeklerin ağzından kapmağa muhtaç kalan korkunç hayat düşkünlerine verilen fakir ismi, Hindistan'da Ganj nehri kenarında, yarı mukaddes bir pâyenin unvanıdır. Fakire merhamet, saadetler ve felâketler görülmez kuvvetlerin keyfine tâbi ve bundan dolayı her an refahtan sefalet düşmek tehlikesine maruz olanların meçhullerden bir çeşit yardım

istemesisidir. Bu gibilerin dilenci avucuna sıkıştırdıkları her sadaka, yarın istemekten korktukları bir sadakanın sermayesi gibidir.

Her sabah, sessiz bir dram çehresiyle karşıma çıkan dilenci, şüphesiz, hesabın henüz tesadüfe galebe etmediği bir âlemde yaşadığını biliyordu ve hudutsuz bir saflık ve gaflet denizi içinde, merhameti, pahalı inciler şeklinde, kolayca avlamaktan zerre kadar mahçup görünmüyordu.

BASİT BİR MES'ELE

Nişantaş taraflarında oturanlar -veyahut benim gibi o semte ara sıra misafir gidenler- bazı öğle üstleri ve bazı akşamlar, caddeden yükselen yakıcı bir kaval sesiyle elbette titremişlerdir. Modern, büyük apartmanlar mahallesini san'atın sihriyle bir anda kır, bağ, dağ âlemine çeviren bu çobanlara has, yeşil musikînin kaynağı, bir körün üflediği bakır borudur. Beğenmediniz mi? Eski mitoloji dünyasında Marsiyas, Apollon'un mağrur sazını, hakir kamyş düdüğüyle mağlûp etmişti.

Kıyafeti, şekli, vaziyeti hep kendi aleyhine olan bu zavallı sokak muzıkacısının perişan bedeni, ilahî bir sırrın mahfazasıdır. İşte san'atkâr budur. Dikenli, karma karışık bir fidanda "gül" mucizesinin gelişmesini tabiî bulanlar, san'atkârın maddiyet ve mânevîyeti arasındaki farka hayret etmemelidirler. Adım atmak için bile bir başkasının yardımına muhtaç olan ve ancak kuru ekmele geçinebilen bu gözsüz ve âciz insan, maneviyet sahasında, aksine, kudreti sonsuz bir hükümdardır. İsteddiği dakikada bize bir ürperti gömleği giydirmek, kalbimizin atışına, kanımızın dalaşmasına hükmetmek için bu adamın bizzat bize görünmeğe, bizi kandırmağa, söz söylemeğe, nefes tüketmeğe hiç ihtiyacı yoktur. Musikîsinin her hamlesi, hünerinin hem nazariyesini, hem de lezzetini, dinleyene bir anda telkin ediyor. İşte san'at, işte hakikî san'at budur! Ötesi laftır.

KARGALAR

Hani bu sene kargalara harp ilân edilmişti? Ya bu tepemizde sürü sürü uçuşan kara kuşlar ne? Her sabah gözlerimi, semalardan gelen paslı sesler gırcırtısıyla açıyorum. Sanki binlerce çelik makas, göklerin lacivert rengini doğramak için, durmadan açılıp kapanarak, havada cehennemî bir gürültü ile şakırdıyor. Bahar geleli kargalar sınırsız bir neş'e içinde! Sanki insan silâhına karşı yeni üstünlüklerini kutluyorlar. Vapura gitmek için geçtiğim tarlaya konan kargalar, şimdi gelip geçenden zerre kadar korkmuyor. Aksine, bu tank gibi madenî bir zırhla her tarafı kaplı kuşların yuvarlak kanlı gözü ve çelikten gagası, garip bir tehditle insana doğru çevriliyor. Öyle ya! Galip mağlûba başka türlü mü bakacaktı?

Kargalara karşı her sene açılan muazzam savaşın böyle boş neticeler vermesi, hasmımızın zekâsı hakkındaki eksik bilgimizden ileri geliyor. Serçe gibi zayıf bir hasımla döğüşmediğimizi bilmeliyiz. Evliliği insanlardan daha iyi tatbik eden ve koku alma duygusu köpeklerden bin kere daha kuvvetli olan bu et yiyici kuş, bir sopayı bir tüfekten ayırmak hususunda en seri bir anlayış kabiliyeti gösteren sayılı kanatlı hayvanlardan biridir. Yapılan bazı araştırmalara göre karga üçe kadar saymayı da biliyor: İki avcı, bir adaya, karga avına gitmişler. İlk tüfek patladıktan sonra, tabî kargalar adadan uzaklaşmışlar. Avcılardan biri adayı terketmiş, kargalar geri dönmemişler ve ancak ikinci avcının da adadan çıktığını gözleriyle gördükten sonra ağaçlarına dönmüşler. Üç avcı ile aynı tecrübe, aynı neticeyi vermiş. Fakat avcı sayısı üçü

geçince, rakamı seçmek hususunda karga zekâsının dumanlanmağa başladığı görülmüştür.

Çoğumuzdan akıllı olan bu çelikten dökülmüş zeki kuşla uğraşmak için avcı tüfeği değil, mitralyöz lâzım.

YENİ İSTANBUL

Gerçi yangın bir felâkettir, fakat İstanbul Belediyesi'nin bazı mühim vazifelerini ekseriyetle yangınlar gördüğü için, İstanbul halkı, evler yıkıcı alevlere karşı kendini minnettar saysa yeri var. Fatih taraflarının, Hırka-i Şerif'in, Karagümrük'ün eski karanlık evlerini bilenler, yangınlardan sonra oralarda açılan geniş ve havadar sahalar karşısında, Fransızlar'ın dediği gibi, felâketin bir şeye yaradığını görmüşlerdir.

Fakat, itiraf etmeli ki nice hüsrانlar ve gözyaşları pahasına mal olan bu nimetten lâzım olduğu gibi istifade etmesini bilmedik. Yangın muntıkasında açılan bulvarların her iki tarafında birbiri ardınca yapılmakta olan küçük, üslûpsuz, nizamsız binalar, bir yeni çirkin İstanbul'un çekirdeğini teşkil ediyor.

Mimarî eserler, fazla çirkinliğe, fazla garabete gelmez. Gülünç bir resme bakmamak, fena bir şiiri veya ahenksiz bir musikiyi dinlememek suretiyle bunların zararlı tesirlerinden ruhumuzu koruyabiliriz; fakat fena mimarın eserinden sakınmak kolay bir iş değildir. Âciz bir muhayyile, fakir bir ruh, yol ortasına dikilmiş taştan koca bir şekil halini alınca, bütün bir şehrin manevî sıhhatini, nesillerce, bozmak kudretinde bir tehlike olur. Son senelerin ağlanacak, sahte mimarîsi yüzünden değil midir ki ruhumuzun estetik kabiliyetine delil aramak için geçmiş san'atkârların eserlerine başvurmaktan başka çare bulamıyoruz.

KUTUP FACIASI

Haftalardan beri kutup buzlarında kaybolan general Nobile ile arkadaşlarının nihayet kurtuluşu, yeryüzünün bütün sâkinlerine derin bir nefes aldırdı. Şimdi de Amundsen'in feci âkıbeti endişesi yürekleri sıkıyor. Maddî menfaatlerini müdafaada gösterdiği vahşet ve kabalık kabiliyetiyle, yaradılışı hakkında, akıllıyı bazen ümitsiz bırakan, insan, ara sıra gösterdiği bu ulvî dayanışma manzaralarıyla kurt ve sırtlanın iğrenç cinsinden olmadığını gösteriyor. İptidaî hırsların çamurdan tabakası üstünde, dünya çapında bir manevî ve medenî insanlık var. Bunun dimağı, sınırları, kalbi ve damarları birdir. Türk âlemi, kutup faciasının haberlerini takip ederken gösterdiği derin alâka ile bu geniş kalbin çarpıntısını kendi göğsünün altında da hissettiğini göstermiştir. Büyük kahramanın eli, Türk topraklarını çelikten bir hat ile çevirirken, manevî Türk âlemini diğer âlemlerden ayıran seddi de yıkmıştır. Bu ulvî yapıcı ve yıkıcının büyük medenî eserlerinden biri de bugün kutup faciası karşısında, yekpâre duyduğumuz heyecan ve teessürdür.

General Nobile ve arkadaşları!... İnsan saadetinin henüz acı olan balını, biraz daha tatlılaştırmak için yeni usareler toplamak ümidiyle, esrarengiz kuzeye doğru uçan ve kanatları kırılarak buz kayaları üzerinde uyuşup kalan asil anılar! Çengel parmakları üzerinde durmadan kârını sayıp duran küçük ve çekingen bir insanlığa mensup olmak utancını bize unutturan sizin o hesapsız ve delice cesaretinizdir.

ÜSLÛP HAKKINDA BİR MÛLÂHAZA

Çocukluğumda, hayalime gösterdiği yeni bir cihan manzariyle kâh beni kendimden geçiren ve hayallere daldıran, kâh sınırlarıma sevkettiği ürpermelerin kuvvetiyle gözlerimi zevkten yaşartan bir şiir mecmuasını, geçen gün, senelerden sonra tekrar elime alınca, acı bir hayret içinde kaldım:

Kitabın içindekiler, solan kaptan ve sararan kâğıttan fazla, daha çok fazla eskimiş, yıpranmıştı. Sanki gözle görülmez birtakım manevî güveler, eserin ruhanî maddesini kemirip toza döndürmüştü.

Şiirin çıkıntılarında göz alan eski aynalar sönmüş, aydınlıkların yandığı noktalarda, küçük karanlık çukurlar belirmişti.

Ölüm, bilhassa kitabın eskiden en çok yeniliğini yapan kısımlarını vurmuştu: Sıfatlar, teşbihler, istiareler -böcek koleksiyonlarında, toplu iğne ile tutturulan ölü kelebekler gibi- sahifelerin sathı üzerinde, renkli birer naaş halinde duruyordu. Meğer bunlar, edebî eserin bozulmağa ve çürümeğe en müsait süsleri imiş! Daha dünkü şâir, üslûbuna sürdüğü alacalı renklerle bir hafta içinde, soluk bir eski elbise zavallılığına düşerken, sıfatsız, teşbihsiz, istiaresiz Homiros, saf bir billûr piramidi gibi, hâlâ güneşin ışıklarını güneşe aksettirip duruyor.

ÜSTAT

Bir cemiyette ahlâk ve âdetlerin ne suretle değiştiğini kelimele-
rin istihalesinde görmeli. “Üstat” kelimesinin son senelerde aldığı
mâna, bu bakımdan, küçük bir tetkike değer!

Eskiden “üstât”, herkesçe tasdik edilmiş ehliyetlere verilen
büyük bir payenin ismiydi. Üstat, dâhiden bir derece aşağıda idi:
Üstat Ekrem edebî mertebede Dâhi-i Âzam’ın arkasından gelirdi.

Üstat, ehliyetin son olgunluk merhalesini ifade ettiğinden yaş,
baş ve sakal merhumlarını da içine alırdı. İhtiyarın saygı gördüğü,
sakalın çenede çirkin görünmediği devirlerde, “üstât” kelimesinin
de utarılacak bir mânası olamazdı.

Son senelerde, maddî hayat zevkinin istilâ edici bir şekil alma-
siyle, üstât kelimesinin de yavaş yavaş itibardan düştüğü görülür:

Ak saçlı Anatole France, bu kelime ile kendisine hitap edilme-
sine hiç tahammül edemezdi. Anatole France’ın kâtipliğini uzun
seneler yapmış olan bir yazarın geçenlerde yayınladığı Hâtırat
kitabında, “üstât” hitabı karşısında, yaşlı ve büyük san’atkârın
zarif hiddetini nakleden satırları okumağa değer.

Bizde bu kelime, şimdi, yarı yarıya küçümseme ve alayı içine
alan bir garip şaka lâfzıdır. Üstat, okuyup yazmakla vaktini
boşuna geçirmiş bir aptal ve bir bunağın sıfatı şeklinde mânidar
bir tebessümle söylenir.

Bu kelimenin macerası, birçok sosyal kıymetlerin etrafımızda
nasıl değiştiğini gösterir.

ESNEMEK

Dün sabah erken evden çıktım. Derme çatma bir kır bahçesinde, genç bir dut ağacının gölgesinde oturdum. Bir hafta evvel uzaklardan gelen bir dostun hediye ettiği hakikî bir Havana sigarasını yaktım. Kahvemi içtim. Buğulu ve soğuk su bardağı karşısında, başım her türlü tefekkür ameliyesinden âzade, uzakta, tepelerin arasından çizilen denizin koyu lâcivert hattına daldım. Birden çenelerim gerildi. Uzun uzun esnedim. Bu rahat esneyiş, bana, şu tatlı yaz sabahında, bir saadet dakikasının sonsuzluğu içinde yüzdüğümün haberini verdi.

Esnemek, ıztırplı bir ruh düğümü olan bütün gerilmiş vaziyetlerin çözülüp açılmasıdır. Ruh tahlillerinde eşsiz olan bir filozofun dediği gibi, dikkat, bekleyiş, uyanıklık vaziyetinde, yay gibi gerilmiş duran adam, esneyemez. Esnemek, harp ve müdafaa vaziyetini terk etmiş, tam bir emniyet içinde olduğunu hisseden vücudun mes'ut teslimiyetidir.

Yeşil yaprakların gölgesinde, esnemelerin bütün şekillerini birer birer hatırımdan geçirdim: Uyku akımının istilâsı altında kalan, yemeğini bitirmiş, mahmur gözlü çocuğun esneyişi... Bir yaz bahçesinin yaprak gürültüleri ortasında, hamağında uzanan ve etrafındaki nebatî hayata karışmak üzere olan taze kadının esneyişi... Kış gecelerinde, lâmbanın ışığını yuvarlak gözlerinde, iki altın damlası halinde aksettiren mütehayyil kedinin esneyişi...

Bütün mes'ut esneyişlerin hayâlimde geçişini seyrederek, tekrar tekrar esnedim ve bu bekleyiş ve teslimiyet dakikamın saadetini, olgun bir yaz meyvesi gibi tattım.

DENİZ KENARINDA

Güneşin sıcaklığından kaçanlar, deniz sularının serinliğine sığıyor. Deniz, tehlikeli deniz, uslu bir fil gibi hortumunu toplamış, toprağın çıplak çocuklarını sırtında eğlendiriyor. Kumsallardan birine gittim ve koskoca denizle insan zerrelerinin dostça oynaşmalarını, neş'e bulmadan, seyrettim. Denizin çıplak insana bu aşağılaşarak boyun eğişi ne gülünçtü! Morfinle sınırları uyuşturulmuş, uyuklayan ve çoluk çocuğa gösterilen bir kafes arslanı kadar gülünç! Büyük kuvvetlerin itaat halinde görünüşü ruha ne ağır bir eza veriyor! Ölgün yaz denizini seyrederken bu ezayı, ruhu pençeleyen bir kuvvetle hissettim.

Denizin bu halsizliği karşısında şehrin beyaz etli, kendinden zayıflara gücü yeten insanı ne cesur ve ne küstahtı! Sarkık etli, iri karınlı kadınlar, saç dökülmüş erkeklerle, bu dişsiz tırnaksız sular içinde boğuşuyor, takla atıyor, batıyor, çıkıyor ve bir arslan leşiyle oynayan sineklerin neş'esiyle zıplıyordu.

Muazzam tekneleri, hafif oyuncaklar gibi sallayan deniz, hakikî çocuklarına tunçtan daha sert kırmızı bir ruh yoğuran deniz, geniş kollariyle kıt'aları birbirinden ayıran deniz, bin türlü ejderlerin vatanı deniz, kalabalık bir şehrin nevrastenik halkına tehlikesiz bir havuz vazifesini görmeğe razı oluşu ne hazindi!

Denizi sevenler, rüzgâr ve fırtına mevsiminin gelişine kadar sahillere hiç uğramamalıdır.

LEYLEK

Senelerden beri leylek görmüyordum. Hattâ bu kanatlı yaz seyahatlerinin son senelerde İstanbul'a az rağbetleri herkesin dikkatini çekmişti. Sonradan öğrendik ki Mısırlılar, bilmem ne sebepten dolayı bu saygı değer kuşları arsenikli yemlerle öldürüyorlarmış.

Geçen gün sokakta, gölgeleri mor ve keskin yapan bir Afrika güneşi aydınlığında yürürken, birden damlar tarafından gelen bir leylek gagası takırtısıyla durdum. Senelerden beri hasret kaldığı dost sese kavuşan kulağım, âdeta mes'ut ağızların geniş tebessümüyle gerilmişti.

Leylek, yaz mevsiminin kuşu değil, bizzat yazdır. Kırmızı gagasının takırtısı, ses haline gelmiş bir sıcak temmuzdur. Bir baca üstünden ufka çizilen bir leylek şekli, muhayyileye neler hatırlatmaz: Maviliği içi bayıltan sonsuz, derin gökyüzü... Yeşil bir vâdide gizlenmiş minareli, küçük, beyaz bir şehir... Yarasaların uçuştığı, kavak ağaçlarının hafif hafif sallandığı yeşil bir akşam... Sıcak bir Asya gecesi: Damların yan duvarlarına dayanarak, gizli gizli konuşan ve doğacak bakır bir ayı bekleyen siyah zülüflü, kırmızı dudaklı, altın ve mercan gerdanlıklı kadınlar... Alçak bir gece semasına serpilmiş büyük yıldızlar... Bütün bu yıldızların içinde bir leyleğin düşünen gagası...

Muhakkak, leylek, ressam ve şâiri birtakım karışık ve mevzun hayâllere davet etmek üzere yaratılmış bir kuştur. İşte onun içindir ki maddeye tapan Mısır köylüsü, kendisine yaramayacak kadar güzel olan bu hayvanı öldürmek cesaretini kendinde buluyor.

MÜTHİŞ BİR BÖCEK

Gece, uykumun en derin yerinde, keskin bir ısırlılışla fırladım. Elektrik düğmesini çevirdim. Karnı, patlayacak kadar taze kanla dolu bir tahtakurusu, odayı bir anda dolduran göz kamaştırıcı ışık içinde, ne yapacağını, nereye gideceğini, nasıl saklanacağını bilmeyerek, sırtında koca yükü yakalanmış bir hırsız telaşıyla, beyaz örtülerin kıvrımları arasında aptal aptal kaçıyordu.

Küçük böceğe dokunmadım ve çetin talihi, müthiş cesareti hakkında hayretle düşünmeye daldım:

Hiç şüphe yok ki arslan bile, bu bir kahve damlası kadar küçük hayvandan daha fazla cesur değildir. Tırnakları hançerlerden daha kesici, dişleri en müthiş kılıçlardan daha delici, sesi gök gürlmeleri gibi hava tabakalarını dalgalandıran, kuyruğunun her darbesi yerleri sarsan koca arslan için, boş çöllerde ince ayaklı ceylânlar ve aciz öküzler boğazlamak bir iş mi?

Her hayvanın avı, kendisinden daha küçük ve daha müdafaasız bir yaratık iken, tahtakurusunun gıdası, kendisinden bir milyon defa büyük olan insanın derisi altındadır. Ne ağlanacak talih!

Uzanmış yatan bir adam, bir tahtakurusu için nedir? Muhakkak Himalaya dağları gibi korkunç bir girinti ve çıkıntı âlemi! Her kımıldanışında bin tahtakurusunu ezip patlatmağa muktedir olan bu müthiş avın burnu ucundaki tatlı kan damlasını emmek için küçük böceğin silahı nedir? Ezilirken parmağa bulaştırdığı yalnız bir iğrenç koku zerresi! Ne müthiş cesaret!

GECE GEZİNTİSİ

Karanlık bir gece, saat ona doğru, Haydarpaşa'dan Beykoz'a kadar otomobil ile bir gezinti yaptınız mı? Yapmadınızsa, otomobil zevklerinin en kuvvetlilerinden birini hiç tatmadınız demek!

İhtiyar yalıların arkasında, denizi takiben bütün Boğaz'ı kateden uzun caddenin karanlıkları kadar zengin bir gece karanlığı bilmiyorum. Mercanlar, süngerler, yosunlar ve bin türlü sedefler ve balıklarla dolu bir denizaltını andıran zengin bir karanlık! Otomobillerin nadiren geçtiği bu yollarda fenerlerin kuvvetli ışık demeti geceyi süpürdükçe, yorgun merkebi yeşil dallarla yüklü rençperlere, kollarında yiyecek taşıyan gecikmiş işçilere, bir evden diğer bir eve misafir giden, başka bir asırdan kalma küme küme hanımlara, öpüşmeleri yarıda kalmış ve yüzlerini dökülen saçları içinde saklamağa çalışan genç aşıklara çarpmamak için adım başında freni sıkamak mecburiyetindediniz. Fakat bu el değmemiş karanlığın en garip yolcuları kedilerdir. Fenerlerin ışık konileri harekete geldikçe gecenin her noktasında, çifte çifte fosforlu noktaların kuvvetle yanıp söndüğünü görürsünüz. Sanki karınlarını ağzına kadar dolduran erimiş bir ateşi gözlerinden, yeşil bir alev halinde akıtan bu garip yaratıkların arasından geçtikçe, insan mukaddes bir karanlığın mahremiyetini dağıtıyorum vehmiyle âdetâ günah işlemiş gibi korkuyor. Sanki yere yıkılmış bir sema parçası üzerinde yürüyorsunuz ve sanki bütün bu yanan esrarengiz kedi gözleri, bu semanın yere dökülmüş hiddetli, korkunç yıldızlarıdır.

BAŞ PARMAK

İnsanın en asil uzvu hangisidir? diye sorsalar hepimizin vereceği cevap budur: Dimağ! Halbuki, dimağdan daha yüksek ve hattâ insanı diğer yaratıklardan ayıran ve onu bütün hayvanlara nazaran üstün bir mevkie çıkaran dimağ değil, sadece elinin baş parmağı imiş. Baş parmağın diğer parmaklarla birleşip iş görebilecek bir vaziyette olmasıdır ki insana unsurlar üzerinde üstünlük imkânını veriyor. Bunu söyleyen tabiat tarihi ilmidir.

Gerçekten birçok hayvanların parmakları yoktur, parmakları teşekkül etmiş olanlarda ise baş parmak, insanda olduğu gibi elin diğer parmaklarıyla uyuşmadığından faydalı bir iş görecektir vaziyette değildir.

İlk insan, zekasıyla değil, sırf elinin biçimi sayesinde taştan bir balta yapmağa muvaffak olarak ağaç dallarını kesmiş ve mağara dışında, güneş ve gökyüzü altında, ilk mimari eseri yaratabilmiştir. İnsan medeniyetine başlayan, çekici ve testereyi tutan ilk eldir. Dağda, çölde ve ormanda hayvan olarak kalan yaratıkların hepsi baş parmaklarını kullanamadıkları için şehirler kuramamış, evler inşa edememiş ve neticede bir medeniyet kurmağa muvaffak olamamıştır.

Baş parmak, insan medeniyetinin yarısını vücuda getirdikten sonradır ki, dimağ, kemik mahfazasında tabîi uykusundan silkinerek konuşmağa başlamış ve belki insan işlerine karışması faydadandan ziyade zarar vermiştir.

Akılın baş parmağına nazaran esaret veya galibiyetine göre medeniyet ilerlemiş veya gerilemiştir. Bütün taş ve demir sanayii baş parmağın, felsefe ve edebiyat gibi boş hüneler de zekânın eseridir. Ortaçağı akıl, bugünkü Amerika'yı ise baş parmak yapmıştır.

Bizde de baş parmağın akla ve ukalalığa üstün gelmesini temenni etmek hepimizin kudsî bir vazifesi olmalı.

MÜKEYYİFAT

Keyif verici maddelerin hiç bir türlüsünü sevmem. Sınırlerim onlarla kaynaşmağa müsait değildir. Buna rağmen kullanabilenlere gıpta ederim. Sıhhatin sade su içmekle korunabileceğini söyleyenlerin, iddialarını ispat için ileri sürdükleri az çok makul delillere karşılık, içki taraftarlarının da kuvvetli müdafaa vasıtaları var. Bunlardan birini dinledim. Söylediklerine hak vermemek bana güç göründü. Diyordu ki:

- Keyif verici maddelerin icadı, insan zekâsının zaferlerinden biridir. Geminin keşfine kadar deniz düşman bir unsurdur. Fakat su üzerinde, insan iradesine tâbi, rüzgâr veya buhar kuvvetiyle hareket eden teknenin keşfi tarihinden beri deniz, artık bir ilerleme ve medeniyet unsurudur. Böylece her keşif insanlığa zararlı bir unsurun faydalı bir hale getirilişi olmuştur. Alelâde gecelerimizi şimdi göz kamaştırıcı bir şenlik âlemi haline getiren elektrik ışığı, ehlileştirilmiş yıldırımlardan başka nedir?

Bu esası bahsimize tatbik edelim:

Neş'e ve elem, keyif verici maddelerin icadına kadar bize hâkim birer büyük ve ezici kuvvetti. Ruhun bu iki zıt hali, esrarengiz bir ayın çekim kuvvetine göre yükselen ve alçalan bir denizin suları gibi, hiç beklemediğimiz dakikalarda bizi kâh beyaz ve kâh siyah köpükleri içinde bırakırdı. Neş'eye hâkim değildik; kederi kendimizden uzaklaştıracak hiç bir kuvvetimiz yoktu. Fakat keyif verici maddelerin icadıyla bu iki unsur birden irademize esir olmuştur. Güneş görmeyen bir meyhanenin kirli bir masası

kenarında içilen iki üç kadeh, karanlığı aydınlatmağa ve en harap bir uzviyeti gençlik neş'esiyle doldurmağa kâfi değil mi?

Meyhane mukassî görünür taşradan amma
Bir başka ferah, başka letafet var içinde.

Dünyada iktisadî şartlar değişeli ufku gittikçe kararan ve dalgaları gittikçe kabaran hayat okyanusu üzerinde, böyle itaatli bir küçük saadet teknesine sahip olmanın zararını bilmem ne suretle açıklamak kabildir.

Sihhatin son derecede pahalı olduğu bir asırda, ucuz bir neş'eyi tesellisizlere neden fazla görmeli?

Muhatabımı haklı buldum.

AY

Bütün gün kırlarda, deniz kenarlarında dolaştık. Güneş, hayâle müsaade etmeyecek tarzda her şeyi açık ve berrak gösterdiği için, yalnız gözlerimizle yaşadık ve hiç eğlenmedik.

Ağaçların tozlu yapraklarını, kayalar üzerinde durup soluyan kertenkeleleri, denizin kirli suları altında cam kırıklarını, paslı tenekeleri, eski pabuç naaşlarını seyretmenin ne kadar çabuk ruha bıkkınlık verdiğini tecrübe etmeyen var mı? Güneşli kırlarda geçen bir gezinti gününden sonra, akşamüstü eve mahzun ve nevmid dönmemenin mümkün olmadığını tecrübelerimle bilirim. Güneş, bütün gün, insana doğru fakat acı şeyler söyleyen bir arkadaştır. Onun ışığında eğlenmenin ve mes'ut olmanın hiç imkânı var mı?

Nihayet akşam oldu. Karanlık bastı. Karşı karşıya oturmuş iki insan, artık yüzlerimizi görmüyor, yalnız seslerimizi duyuyorduk. Birden, arkamızda garip bir fısıltıyı andıran bir hışırtı duyar gibi olduk. Başımızı çevirdik: İki büyük fıstık ağacı arkasından kırmızı bir ay, sanki yapraklara sürünerek yükseliyordu. Birden etrafımızda dünyanın bütün manzaraları değişti. Sanki Japonyalı bir ressamın siyah mürekkeple çizdiği belirsiz ve nâtamam bir âlem içinde idik. Artık her şeyi sarahatle görmek ıztırabından kurtulmuştu. Tahayyül etmek imkânının sarhoşluğu vücudumuzu, yavaş yavaş bir afyon dumanı gibi uyuşturuyordu. Etrafımızda gündüzün bütün uyuz ağaçları yerine zengin bir orman vücut bulmuştu. Karşıda yemek yiyen fakir ailenin kirli kızları, yüzlerine vuran ay ışığı içinde birer murassâ hayal olmuşlardı. Denizin

bulanık suları boşalmış ve onun yerine şimdi sahilin kumları üzerinde ziyadan bir mâyi sallanıp şarkı söylüyordu. Dünyanın güzelliğinden korkmağa başlamıştık. Zira aydan akan büyüünün saadetiyle ruhlarımız çatlayacak kadar dolmuştu.

Ay! Ay! Yalancı ay! Zekâdan harap olanları dinlendiren hayâl gibi, güneşten bunalanları da teselli eden sensin!

KIŞ

İki üç günden beri sert bir kış rüzgârı esiyor. Gökyüzü karardı. Yağmurlar dinlenmeden yağıyor. Akşam karanlığında sokak ışıkları, kışa mahsus o sıcak ve kırmızı parıltılarını aldılar. Hâsılı, insanı düşünmeğe, toplanmağa ve kendinden zevk almağa sevkeden ıslak mevsim, şimdi hava ve ışığımızı hâkim bulunuyor.

Bu sene sonbahar, İstanbul'da biraz fazla sürdü. Avrupa kıtasına mensup bir şehir için kış mevsiminin bu kadar gecikmesi hiç de hoş görülecek bir şey değil. Öyle ya, üşümek ve titremekte Paris, Berlin ve Londra'dan geri kalmak ayıp değil mi? Zira medenî bir şehrin kışı bekleyen nice zevkleri var. Kadın kürkleri ve kış tuvaletleri, güzel kokan taze tenlere kavuşmak için sabırsızlanıyorlardı; büyük otellerin dans salonlarında cazbant takımları nikelden dolaşık musikî âletlerini ağızlarına almışlar, gökyüzündeki görünmez orkestra şefinin işaretini bir an evvel görmek için asabî ve beyaz gözlerle havaya bakıp duruyorlardı.

Gerçi iki üç gün evveline kadar güneşimiz vardı. Fakat ışığı bir gaz tenekesi parıltısını andıran bir güneş! Gerçi havalarımız pardösüyü bile gülünç gösterecek kadar ılıktı, fakat bu ılıkılık içinde, nezleler, gripler ve bronşitler, maske takmış düşmanlar halinde, göze görünmeden alay alay müdafaasız burun deliklerinden aciz ciğerlere rahatça yerleşebiliyordu. Gerçi hâlâ yaz meyveleri yiyorduk. Fakat bu meyveler artık zehirlenmişti: Üzümlerin çekirdeği büyümüş, derisi kalınlaşmıştı; kavunlar liflenmiş ve tatları ölü et lezzetini almıştı. Manav dükkânları sergilerinde, bir kış semasının

sarı güneşleri, ayları ve yıldızları gibi beliriveren ayvalar, elmalar ve narların yanında, bu mevsimi geçmiş meyvelerin ne acınacak bir hali vardı.

Fakat acınacak, en çok acınacak şimdi ağaçlardır. Ahmak ağaçlar güneşe aldanarak yapraklarını zamanında dökmeği ihmal ettiler. Şimdi yağmurlar içinde yeşil yapraklarıyla kalan bu zavallılar, yaz kıyafetiyle çamurlarda sürüklenen, vaktinde ölmeği bilmemiş düşkün bedbahtları ne kadar andırıyor!

GARDEN BAR'DA KONUŞAN İKİ ADAM

Şu ışıklar içinde görünüp kaybolan kadınlara bak! Ne derilerindeki beyazlık insan derisi beyazlığı, ne gözlerindeki siyahlık, insan gözü siyahlığı, ne dudaklarındaki kızılılık, insan dudağı kızılığdır. Tabiatın eserleri hiç de bu sahne yaratıkları kadar güzel değil! Kırmızı, sarı, yeşil, siyah boyalar, renksiz etleri, çipil gözleri, soluk dudakları değişikliğe uğratarak, harap uzviyetlerden birer gençlik ve güzellik mucizesi vücuda getirmiş. Kim diyor ki kadın şimdi, eskisi gibi, yüzünü sıkı örtüler altında saklamıyor? Ya boya örtüleri? Bunların altında hakikî çehreyi hiç görmek kabil mi? Boyalar olmasa bilmem kadın ne yapardı?

Kadın ne yapardı bilmem... Fakat boyalar olmasa bilmem ki göz nasıl boyanırdı?

BİR FAZİLETİN KIYMETİ

Köpekleri hiç sevmediğimi bilen dostlarımdan bir avcı, geçen gün bana yolda rast geldi ve vaktiyle, bazı yazılarımda köpekten bahsederken, kullandığım lisan dolayısıyla duyduğu eski gücümeyi tazeliyerek beni hayli hırpaladı.

Bu kuduz taşıyıcısı, aç gözlü ve pis hayvanın faziletlerine beni inandırmak için neler söyledi!

Ona kısaca şu cevabı verdim:

“Sadakat ve faziletinden faydalananlar bile köpeğin benden fazla dostu değildirler. Bu hayvanın ismi her dilde bir küfür olarak kullanılırken, insanların ona karşı minnet ve muhabbet taşıdığına kimi inandırabilirsiniz? Size tavşan desem, deve desem, darılmazsınız, fakat köpek!” Ve ona şu hikâyeyi anlattım:

Kırklareli taraflarında, bir çiftlikte misafir idim. Beni Karakaçanlar’da bir öğle yemeğine davet ettiler. Karakaçanlar, sürüleriyle dağ dağ dolaşan göçebe çobanlardır. Keçi kılından örülmüş siyah çadırlar altında, bir yamyam yemeğini andıran kuzu çevirmesini yedikten sonra etrafı gezmeğe gittik. Dağlı çobanlar: “Size prenslerimizi gösterelim” dediler ve henüz süt emen köpek yavrularını annelerinden ayırıp önümüze getirdiler. Bu yumuk ve zinde hayvanlar karşısında dağlı çobanlar anlattılar:

“Bizim topumuz tüfeğimiz hep köpeklerimizdir. Gece, kurda ve hırsıza karşı koyunlarımızı onlar korurlar. Her doğan köpek,

bizim için yeni kazanılan bir kuvvettir. Artık onlara nasıl baktığımızı anlayabilirsiniz!”

Köpeklerinize ne yedirirsiniz?

“Köpeklerimiz, süttten kesildikten sonra, ölünceye kadar kuru ekmekten başka hiç bir gıdanın tadını bilmezler. Yalnız bazen bir köpek, kuzularla oynaşırken, körpe bir kulak dişleri arasında kalır. Bu dakikadan itibaren artık köpek, etin ve kanın tadını almış, masum ruhu bir canavar ruhu haline gelmiştir. Tabii önce bizim bundan haberimiz olmaz. Fakat her gün sürüden bir koyunun eksildiğini görerek köpeklerimiz içinden birinin azdığını ve kurt olduğunu anlarız. Gözetlemeğe başlarız ve nihayet bulunca onu hemen öldürürüz. Zira eti tadan, artık kuru ekmeğe dönemez.”

Bu hikâyeden sonra, ancak mahrumiyet pahasına fazilet sahibi olan böyle bir hayvanın ismini, en büyük bir küfür gibi kullanan halk hikmetinin aldanmış olamayacağını anlattım.

ŞÂİRLERİ OKURKEN

Cenab Şehabeddin, çocukluğumdan beri sevdiğim bir şâirdir. Edebiyata tamamen yabancı bazı münakaşaların gölgesi altında kalan alıştığım çehresi, bana, son senelerde, birden sevimsiz ve yabancı görünmeğe başlamıştı. Herkesle beraber, ben de bu süslü ve zarif ruhu sahtelikle malûl ve dilini fazla yüklü bulmağa başlamıştım. Geçenlerde, تنها bir gece gezintisinde, unutulmuş zannettiğim bazı mısralarının, mehtaptan cesaret alan titrek kış kuşları gibi, birden hafızamın uzak dalları üzerinde ötüştüklerini duydum. Ruhum ürperti içinde kaldı.

Düşmüştü siyeh berk-i şebe şebnem-i sîmîn
Şebnem gibi titrerdi kamer leyl üzerinde, ilh...

Kullanılan kelimelerin bugünkü düşkün kıymeti dışında, şiirin anlattığı gece âlemi gözlerimizin alıştığı o köhne âlem değildir: “Gece büyük ve siyah bir yapraktır. Ay, bu yaprağın üzerinde iri bir çiğ tanesi gibi duruyor”. Bu garip ve güzel şiir manzarası, eski olmak şöyle dursun, hattâ bu sahada henüz varmadığımız bir yenilik ve tazelik merhalesindedir.

Zülfünü bî-nizâm ü bî-pervâ
Dağtır şâne-i tabiat,
Cem’eder bâ kemal-i istiğna
Lemse-i şuh-ı neseviyyet ilh...

Bu dört mısra ile çizilen çehre, Fransız ressamı Helleu'nün en zarif kadın başlarını bile geçiyor. Altın saçlar, Paris veya Viyana'nın en usta bir berberi makasiyle kesilmiş gibidir. Dağılan saçları toplayan el, modern bir zarafetin terbiye ettiği en dışı hareketlerle kıvıldanıyor.

Ya kelimeler? Ya bu Farsça ve Arapça'nın gülünç bir israfla kullanılması? Bu, istenilerek yapılmış bir hünerdir. Zira onun yazdığı senelerde, birçok şâirler, sade denilecek bir dille yazarlardı. Esasen bir Türk için Türkçe yazmak kadar kolay ve tabî ne olabilir? Fakat Cenab Şehabeddin, genç olduğu senelerde, Fransa'da gayet itibarda olan Roman mektebinin Türkiye'deki bir takipçisi idi. Roman mektebi şâirleri, İngilizler'in prerafailitleri gibi yeni mazmunları Ortaçağa mahsus kisveler içinde göstermeği isterler; lûgatin en unutulmuş kelimelerini zümrüt, yakut, inci ve elmas nev'inden kıymetli mücevherler gibi, yeni bir hayâle göre örülmüş altın kafesler üzerine bindirirlerdi. Bunlar eski değil, eskiliği estetik bir endişe ile yenileştiren san'atkârlardır.

Cenab Şehabeddin de aynı estetiğe göre, dokusu hâlis Türkçe olan bir lisan içinde, ahengi garip köhne kelimelere kasten yer verirdi. Çin ve Japon'dan getirilmiş eski mermerler, billûrlar, ipekler ve seccadelerle süslü yeni bir salon ne kadar eskiyse, Cenab'ın şiiri de o kadar eskidir.

Eda ve tahayyüldeki yapmacığa gelince, bu da yeni şiirin en güzel hususiyetlerinden biridir. Yeni kadın çehreleri gibi! Geçenlerde bir yazarın dediği üzere, şimdi boyanmamış bir kadın yüzü, insana bir türlü medenî bir çehre hissini vermiyor.

BİR FİKİR VE BİR MÜNAKAŞA

Bizde, filozofun okuyucuyu kaçırın sevimsiz ve anlaşılmaz lehçesinden bir münasebetle şikâyet etmiştik. Darülfunun müderrislerinden ve büyük Türk fikir adamlarından Mehmet Emin Beyefendi, "Hayat" mecmuasında, bu bahse dair ve bize cevap olarak yazdığı makalede, felsefe lisanının haşinliğini, üslûptan ziyade konunun hususiyetinde aramak lâzım geldiğini söylüyordu.

Mehmet Emin Beyefendi'nin mütalâaları, İbrahim Alâeddin'in "Resimli Gazete"de yayınlanan vâkıfane bir makalesine konu teşkil etti. Dostumuz, muhterem müderrisin bakış noktasını kabul etmeyerek, felsefe dilimizin, ekseriyetle zekâlardan fıskıran bir karanlığa gömülü bulunduğunu ve bunun için böyle açıklıktan uzak olduğunu izah etti.

Gerçekten de fikir mes'eleleri, aracılık vazifesi gören zekâlardan geçince açıklıklarının büyük bir kısmını kaybediyorlar. Şu veya bu filozofu açıklayanların bir muamma mahiyetini alan nice fikirleri zekâ kaynağının çerçevesinde seyredilince etrafındaki ağaçları, otları, göğü ve bulutları aksettiren lekesiz bir su berraklığında görünürler. Büyük fikir yaratıcıları, tamamen anlaşılabilir için, ne teşbihi, ne istiareyi, ne de şiirin diğer hünerlerini hor görmüşlerdir. Esasen şâir elinde bütün söz hünerleri, fikre açıklık ve belirlilik vermekten başka ne gayeyi hedef tutar? Ciddî görünmek için soluk bir lisanla konuşmanın lüzumlu olduğunu sanmak, kendini beğenmişliğin başlıca arazından biri ve belki de birincisidir.

Eğer filozofun düşüncesi, insan saadetini hedef alıyorsa, bunun karanlık bulutlar içinde böyle kapalı ve mahpus kalması,

gözetilen gaye ile taban tabana zıt, garip bir netice teşkil etmiyor mu?

KIRK DERECE

Tanıdıklarımın bir zat meyveleri hiç sevmez, zira işitmiş ki birçok yaz hastalıkları sadece meyveden gelir. Meyvelere karşı nefreti o kadar büyüktür ki onlardan bahsedilmesine bile tahammül edemez. Hattâ en saygı duyduğu bir adamı meyve yerken görse, ona karşı hörmetinin büyük bir ölçüde azalacağını itiraf eder.

Ben, onun aksine olarak, meyveleri, sırf hastalık verdikleri için severim. Bu satırları hafif bir meyve rahatsızlığının tatlı nekahati sonunda yazıyorum. İki üç fazla armut ve şeftali yemek yüzünden kanımı tutuşturan kırk derecelik bir hararet sayesinde görülmemiş bir âlemde efsanevî bir seyahat yapmış gibi, sınırlarım hayret verici birtakım hâtıraların intibalarıyla doludur.

Kırk derece ateş!... Bu Çin, Japon, Amerikan ve Afrika'dan ziyade bir insan için görülmesi lüzumlu, meraklı bir dünyadır. Yalnız nabzınızı saymak için bileğinizi tutan elin büyümüş kollarını seyretmek, göğsünüzü dinlemek üzere üzerinize eğilen başın tayfun gürültüsünü andıran nefesini işitmek, kırk derece ateşin korkunç zevklerini tattırmağa kâfidir. Dalga geçen esrarkeşin gözü ne görürse, kırk derece ateşle yanan adamın dışa fırlayan gözü de onu görür: Doktorun başı yüzüme yaklaştıkça, kıpkızıl bir çehreye takılmış hortum şeklinde iri müthiş bir burnun süngüler gibi dimdik duran kıllarla dolu delikleri, başıma birer siyah külah gibi geçmek tehlikesini gösteriyordu. Bir vehim eseri olduğu bilinen, fakat hakikî imiş gibi insana korku ve ürperti veren sıtmanın heyecanlı tehlikeleri!

Fakat kırk derecelik ateşin en büyük fazileti hastanın gözüne, etrafındaki insanları asıl ruhlarının çehreleriyle göstermesidir. Sanki derisi soyulmuş ve kıpkızıl etleri kanayan, fakat buna rağmen, yine kıs kıs gülen dost ve akraba çehreleri!...

AHMET HİKMET

Türk Ocağı'nda aziz hâtırası anılan Ahmet Hikmet, büyük bir san'atkâr olduğu kadar, eşsiz bir öğretmen idi. Galatasaray Lisesi'nde, yirmi iki yirmi üç sene evvel onu dinlemiş olanlardan biri olmakla iftihar ediyorum. Asil çehresi, mahrem ve ilhamlı konuşması, ona üzerimizde nâdir bir tesir gücü vermişti. Nice yüksek ehliyetleri üzüntüye düşürmüş olan şu konusuz edebiyat dersine kıymet ve mâna veren ilk ve son insan, benim için, Ahmet Hikmet olmuştur.

Ahmet Hikmet'in edebiyat dersleri iddiasızdı. Henüz bıyıkları terlememiş dinleyicilerine Türkçe'yi doğru yazmağı öğretmekten daha yüksek bir gayesi yok gibiydi. Fakat üstadın asıl dersleri, basit üslûp kaidelerini anlatırken, konu dışı söylediği sözlerin içinde gizli idi. O zaman kelimelerin arasından garip bir şafak sökerdi ve ruhlarımızı tatlı bir aydınlığa boğardı.

Bu kıymetsiz satırlara, onun alevinden uzak bir akis verebilmek ümidiyle, hatırımda kalan fikirlerinden birini hürmetle naklediyorum:

Bir gün bize bilmem neden bahsederken, demişti ki: "Fikrin şekilden evvel hazırlandığı hissini veren eserlerde şiir mucizesinin var olmasına imkân yoktur. Âhenk ve kafiyenin tesadüflerinden doğmayan fikirler san'ata mal edilemez".

Senelerden sonra, Sorbonne profesörlerinden ve asrın en büyük filozoflarından Chartier'nin bir kitabında teyidini bulduğum bu görünüşte basit fikir, bizde Tefik Fikret, Fransa'da Sully Prudhomme nev'inden ahlâkî, sosyal ve felsefî şâirlerin, taşıdıkları

koca kanatlara rağmen, bir türlü göğe havalanamayışlarının sır ve hikmetini bana daha o zamandan izah etmiş oldu. Bu fikir, aynı zamanda, bana, san'at vâdisinde övünmekten iğrenmeği de öğretti. Alıklığın yayılmasına karşı ruhu korumak için, hayat beni, şimdiye kadar daha tesirli ve daha sıhî bir düsturun mevcut olduğundan haberdar edememiştir.

YAZ KOKUSU

Bir yabancı yazara göre devirlerin ve senelerin ayrı ayrı kokuları varmış, bu müşahedenin sıhhat ve isabetini anlayacak kadar koku alma duygum gelişmiş değil... Buna rağmen bu uzvun müsaadesi nispetinde bilirim ki: Âlemin manzarası, renklerden olduğu kadar kokulardan örülmüştür. Köpekler, yalnız burunlarıyla etraflarındaki şahıslardan, eşyadan ve hadiselerden haberdar olmuyorlar mı? Köpeklerde ve kargalarda en çok gıpta ettiğim, koku duygusunun hayret uyandırıcı kudretidir.

Hatta diyebilirim ki renkler, insana ancak dış dünya hakkında bilgi verebilir. Ruha giden yolları havada çizen yalnız kokulardır. Burnu tıkalı bir insan, bir kör ve bir sağırdan ziyade hayatın güzel bahçesi ortasına atılmış bir bedbaht ve bir sersemdir.

Eskiden burnum sayesinde, dünyanın daha az yabancıydım. Gerçi senelerin ve devirlerin kokusunu yine bugün gibi seçemezdim. Fakat bu his sayesinde, çevreden aldığım zevkin lezzeti daha samimî, daha derin ve daha keskin idi. Fakat nezlelerin bin türlü tahribatı ile koku alma duygumun seneden seneye zayıflaması, şimdi dünyanın şiir kaynaklarından aldığım saadeti hayli azaltmıştır.

Geçen gün kırlarda, iki bahçe arasında, harap bir yoldan geçiyordum. Birden burnum incir yapraklarının kokusunu aldı. Bir mucize ile birden iki gözü açılmış bir kör gibi bütün duygularımın bir kamaşma içinde kaldığını hissettim. Yaz, bir sevgili gibi, yüzüme saçlarını yaklaştırmış, ruhuma sarılmıştı.

Senelerden sonra yazın çehresini o gün tekrar görebildim.
Yazın mahrem kokusu, incir yapraklarının sert, yeşil kokusudur.

CAZİBE

Kadınlara erkekleri cezbetmek hünerini öğretmek üzere Amerika'da bir mektep açıldığını, bir gazetenin havadis sütununda okudum ve hayret ettim. Estetiğin mühim bir mes'elesi halledilmiş demek! Zira bugüne kadar cinsî cazibe mes'elesi, büyük bir sır halinde idi. Mahiyetinin ne gibi şartlara bağlı olduğu bilinmiyordu. Eskiden cazip olmak için güzel olmanın kâfi olduğu zannedilirdi. Fakat hayatın her günlük vak'aları, çirkinliğin bazen öldürücü bir büyüsü olabileceğini gösterince iş büsbütün bir muamma halini almıştır.

Gazetenin verdiği havadise bakılırsa Amerikalılar "cazibe"nin unsurlarını bilmem nasıl bir vasıta ile tahlil ederek ayırmışlar ve onu birleşmesi kabil olan bir hale getirmişlerdir. Âlâ! Eğer doğru ise bu hârikulâde keşfin ehemmiyeti büyüktür. Zira Lucrece'in dediği gibi, aşk ilâhesi Afrodit kâinata mutlak surette ve müstebitçe hâkimdir. Asırlardan sonra Darwin ve Freud Latin şâirine hak vermişlerdir.

Fakat, bu keşfe inanmağa imkân yoktur. Bu da Amerikalılar'a has şarlatanlıklardan biri veyahut şu "güzellik enstitüsü" ismini verdikleri berber veya manikür ilânı olsa gerek! Kadınlar için hakikî cazibenin ezeli düsturu bize göre, daima şundan ibaret kalacaktır:

Çok konuşmamak ve yılmışmamak.

Bence ilâhi başların pembe dudakları, her açılıştaki dimağdan inen koca bir hamakat öküzüne yol veren bir kapı vazifesini görür. Bu itibarla bazı kadın başları, gerçekte, altın, elmas ve yakuttan yapılmış tiksindirici birer alıklık deposudur.

Yılışmamağa ve yüz vermemeğe gelince; bunun ehemmiyeti tasavvur edildiğinden büyüktür. Kadın gözünün karanlık ışıklarını üzerlerinde bir an durdurmağa muvaffak olamayan bedbahtlar, yani çirkinler ve geçkinler, kayıtsız ve şartsız bütün kadınlara toptan âşıktır.

Âşık, yüz bulmayan adamdır.

